

Світові та регіональні конфлікти

Вступ до дисципліни: що таке міжнародний конфлікт, навіщо його вивчати і де ці знання працюють

Всесвітня історія: світові та регіональні конфлікти · Розділ 1

*Війна – батько всього, цар усього: одних робить богами,
інших людьми, одних рабами, інших вільними.*

— Геракліт

1

Що таке конфлікт

Базові поняття: конфлікт · міжнародний конфлікт · актори · конфліктогенність

Конфлікт і міжнародний конфлікт

- 1 Конфлікт.** Від лат. conflictus — зіткнення. Зіткнення протилежних цілей, інтересів чи позицій сторін, що супроводжується протиборством.
- 2 Міжнародний конфлікт.** Зіткнення інтересів двох або більше акторів міжнародних відносин, які переслідують взаємно несумісні цілі.
- 3 Ключова ознака.** Хоча б одна зі сторін — суверенна держава. Друга може бути державою, коаліцією, народом, що бореться за самовизначення, міжнародною організацією.
- 4 Форма — не лише війна.** Дипломатичне протистояння, економічна війна, інформаційна кампанія — теж конфлікт.

Актори конфлікту

Актори — це безпосередні учасники протистояння, сторони, що діють одна проти одної.

- 1 **Держави.** Основні носії суверенної влади й головні актори міжнародних конфліктів.
- 2 **Коаліції та блоки.** Військово-політичні союзи держав (напр., блокове протистояння у світових війнах).
- 3 **Міжнародні організації.** ООН, ЄС, регіональні організації — як сторона або як посередник.
- 4 **Недержавні збройні актори.** Повстанські рухи, воєнізовані угруповання, терористичні організації.
- 5 **Нації та етнічні групи.** Народи, що борються за самовизначення, автономістські рухи.

Конфліктогенність

Схильність системи або ситуації породжувати конфлікти — сукупність передумов, що підвищують імовірність зіткнення.

- 1 Що підвищує.** Змішаний етнічний склад + дискримінація, спірні кордони, цінні ресурси, історичні травми, брак довіри.
- 2 Рівень системи.** Біполярна «холодна війна»: жорстке протистояння двох наддержав і відсутність довіри — постійна загроза конфлікту.
- 3 Рівень регіону.** Близький Схід, історично схильний до частих воєн; Балкани поч. XX ст. — «порохова діжка Європи».
- 4 Рівень сюжету.** Окрема територіальна суперечка, де з обох боків є сильні національні претензії.

2

Навіщо це вивчати

Навіщо взагалі вивчати конфлікти

Щоб розуміти новини

Заголовок «переговори зірвано» без контексту нічого не означає. Знання типології показує, що саме відбувається і що буде далі.

Щоб бачити причини

Оголошена причина конфлікту часто не є справжньою. Аналіз відділяє привід від кореня.

Щоб оцінювати ризики

Конфлікт — це зміна цін, логістики, курсів, ринків праці, правил. Це впливає на будь-яку професію.

Щоб не стати мішенню

Інформаційні кампанії — частина конфлікту. Розуміння механіки — це особистий захист.

Щоб вміти домовлятися

Логіка ескалації та деескалації однакова на рівні держав і на рівні людей чи компаній.

Щоб мати позицію

Громадянин, який розуміє природу конфлікту, ухвалює свідоміші рішення — від голосування до волонтерства.

Де ці знання працюють

Дипломатія і держслужба

Аналітика, переговори, санкційна політика, міжнародні організації.

Журналістика і медіа

Висвітлення воєн, перевірка джерел, розпізнавання пропаганди.

Бізнес і логістика

Оцінка країнових ризиків, ланцюги постачання, страхування, вихід на ринки.

ІТ і кібербезпека

Кібератаки як інструмент міждержавного протистояння, захист критичної інфраструктури.

Право і правозахист

Міжнародне гуманітарне право, воєнні злочини, біженці, документування.

Гуманітарна сфера

Робота НУО, допомога переміщеним особам, освіта і психологія в умовах війни.

Кілька фактів, які варто знати

40%

внутрішніх збройних
конфліктів останніх
десятиліть, за даними
ООН, пов'язані з
експлуатацією
природних ресурсів

0

прямих воєн між
наддержавами після
1945 року — фактор
ядерного стримування

30–50

років — саме такий
інтервал між великими
війнами великих держав
після 1815 року

36

місяців наперед
прогнозує збройне
наси́льство система
раннього попередження
ViEWS

Суперечка · конфлікт · криза · війна

1 **Суперечка.** Розбіжність позицій, яка ще не стала протиборством. Вирішується переговорами чи судом.

2 **Конфлікт.** Протиборство сторін із несумісними цілями. Може бути збройним і незбройним, явним і латентним.

3 **Криза.** Гостра фаза: стиснутий час на рішення, високі ставки, ризик раптової ескалації.

4 **Війна.** Відкрите збройне протистояння — найруйнівніша форма конфлікту.

3

Типологія конфліктів

За характером основних протиріч

Територіальний

Претензії на територію, кордони, акваторії. Приклади: Південні Курили, Південно-Китайське море.

Політичний

Боротьба за владу, вплив, престиж; захист суверенітету або прагнення до гегемонії.

Економічний

Суперництво за ресурси та вигоди: нафтові родовища, торговельні й санкційні війни.

Ідеологічний

Протистояння несумісних систем цінностей. Приклад: холодна війна.

Етнічний

Самовизначення, дискримінація, розподіл влади. Приклад: колишня Югославія, Судан.

Релігійний

Протиріччя між релігіями чи конфесіями, часто переплетені з етнічними й політичними.

Насильство і співвідношення сил

- 1 **Збройний конфлікт.** Відкрите воєнне протистояння із застосуванням сили: світові, регіональні та локальні війни.
- 2 **Незбройний конфлікт.** Дипломатичний (ноти, відкликання послів, розрив відносин), економічний (санкції, ембарго), інформаційний (пропаганда, кібератаки), культурний (бойкоти).
- 3 **Симетричний.** Сторони співставні за силою, потенціалом і ресурсами. Приклад: ірано-іракська війна 1980-х.
- 4 **Асиметричний.** Одна сторона значно переважає іншу. Слабша компенсує це нестандартними методами: партизанщина, тероризм.

Масштаб і кількість учасників

Один конфлікт може переходити з категорії в категорію в міру втягування нових акторів.

1

Локальний:
обмежений
територією двох
сусідів або одним
регіоном

2

Регіональний: охоплює
групу держав одного
регіону

3

Глобальний: зачіпає
більшість великих
держав і систему в
цілому

4

Двосторонній: дві
основні сторони

5

Багатосторонній:
кілька держав,
коаліцій і недержавних
акторів

За тривалістю

Короткострокові

Від кількох днів до кількох тижнів: прикордонні інциденти, бліцкриг-операції. Приклад: серпень 2008 року.

Середньострокові

Від кількох місяців до кількох років. Приклади: Ірак 2003–2011, перший карабаський конфлікт 1988–1994.

Довготривалі

Десятиліттями змінюють форму — від боїв до «замороження». Приклади: арабо-ізраїльський, Індія — Пакистан, Корея, Кіпр.

Форма вияву і наслідки для системи

- 1 **Явний (відкритий).** Чітко проявлений у діях сторін: відкрита війна або явна дипломатична криза.
- 2 **Латентний (прихований).** Напруга існує, але не перейшла у відкрите протистояння. Може «тліти» роками, періодично ескалюючи.
- 3 **Деструктивний.** Лише руйнує, без позитивних результатів. Приклад: геноцид у Руанді 1994 року.
- 4 **Конструктивний.** Хоч і болючий, спричиняє довгострокові позитивні зміни. Приклад: створення ООН після Другої світової війни.

Один конфлікт — кілька типологій

Приклад: сирійський конфлікт 2011–2023 рр.

- 1 Багатосторонній.** Уряд, збройна опозиція, ІДІЛ, курдські формування + зовнішні держави.
- 2 Довготривалий.** Понад десятиліття зі зміною інтенсивності.
- 3 Асиметричний і збройний.** Регулярна армія проти нерегулярних формувань.
- 4 Інтернаціоналізований.** Починався як внутрішній на ідеологічному і релігійному підґрунті — швидко набув ознак регіональної війни.

4

Геополітика

Чому географія досі впливає на конфлікти — від Хартленду до Арктики

Класичні геополітичні концепції

- 1 **Рудольф Челлен.** Запровадив сам термін «геополітика» на початку XX ст.
- 2 **Альфред Мехен.** «Морська могутність»: панування на морях — вирішальний чинник сили держави.
- 3 **Хелфорд Маккіндер.** Теорія Хартленду: контроль над внутрішньою Євразією дає ключ до світового панування.
- 4 **Ніколас Спайкман.** Рімленд — прибережна зона Євразії; саме вона, а не серцевина, є вирішальною.
- 5 **Ратцель і Хаусхофер.** «Життєвий простір» (Lebensraum) — концепція, що обґрунтовувала експансію.

Ланцюжок Маккіндера

Хто править Східною Європою — той командує Хартлендом; хто править Хартлендом — командує Світовим островом; хто править Світовим островом — командує світом.

1

Східна Європа

2

Хартленд

3

Світовий острів

4

Світ

Нові виміри геополітики

Геоекономіка

Логіка війни перетворюється на логіку бізнесу: інвестиції, кредити, порти, інфраструктурні проекти.

Кібергеополітика

Протистояння в кіберпросторі: атаки на критичну інфраструктуру, боротьба за контроль над мережею.

Енергетична геополітика

Трубопроводи, термінали й маршрути як важіль впливу та взаємозалежності.

Арктика і клімат

Танення криги відкриває Північний морський шлях і доступ до ресурсів — новий фронтір.

Технології

Контроль над чипами, рідкісноземельними металами, космосом і супутниковою розвідкою.

Багатополярність

Нові центри сили підвищують конфліктогенність: чіткої ієрархії стримування немає.

5

Як конфлікти аналізують

Рівні аналізу, прикладні методи, прогнозування

Три «образи» за Кеннетом Волтцом

Щоб пояснити конфлікт, спершу визначають, на якому рівні лежать його причини.

- 1 Індивідуальний.** Природа людини, психологія й рішення лідерів, помилки сприйняття, хибні очікування.
- 2 Державний.** Політичний режим, економіка, внутрішні кризи, націоналізм. Теза демократичного миру.
- 3 Системний.** Анархія міжнародної системи, дилема безпеки, баланс сил, гонка озброєнь.
- 4 На практиці.** Реальні конфлікти потребують багаторівневого аналізу — поєднання чинників усіх трьох рівнів.

Прикладні методи конфлікт-аналізу

Конфліктне дерево

Корені — причини, стовбур — головна проблема, гілки — наслідки.

Конфліктне картування

Схема акторів і зв'язків: хто проти кого, хто кого підтримує.

SWOT і аналіз сил

Сильні й слабкі сторони; рушійні сили ескалації проти стримуючих сил.

Сценарне моделювання

Оптимістичний, песимістичний та найімовірніший сценарії розвитку.

Ігри та симуляції

War-games і рольові ігри: команди грають за сторони й шукають ходи та контрходи.

Кількісні методи

Великі бази даних про війни, статистичні моделі, машинне навчання (ViEWS).

Чи можна передбачити конфлікт

- 1 Індикатори раннього попередження.** Зростання військової активності, радикальна риторика, політична дестабілізація, гуманітарні кризи.
- 2 Теорії переходу могутності.** Ризик великої війни зростає, коли висхідна держава наздоганяє домінуючу.
- 3 Big Data і машинне навчання.** Аналіз мільйонів новин, соцмереж, кліматичних і супутникових даних.
- 4 Головні обмеження.** Прогноз завжди ймовірнісний. Політика — відкрита система людських рішень, «чорний лебідь» можливий завжди.

6

Ситуаційні задачі

Задача 1. Альфа і Бета

Спільна прикордонна територія Зета площею близько 10 тис. км².

Історично входила до складу Альфи, але після колоніальної межі 100 років тому опинилася в Беті.

Населення Зети: близько 60% — народ, титульний для Альфи, близько 40% — народ Бети.

У Зеті нещодавно виявлено значні родовища природного газу.

Кілька десятиліть триває дипломатична суперечка. Зараз — хвиля націоналізму в обох країнах.

Біля кордонів накопичуються війська, вже були збройні інциденти за участю патрулів.

В Альфі — кампанія за «повернення споконвічних земель», у Беті — заклики «захистити наших громадян».

Що треба визначити

1. Які ключові причини конфлікту між Альфою і Бетою?
2. Які чинники конфліктогенності присутні — назвіть щонайменше чотири.
3. Які інтереси рухають кожною зі сторін окремо?
4. До якого типу за сферою причин належить цей конфлікт?
5. Він симетричний чи асиметричний? Чого бракує в умові, щоб відповісти точно?
6. На якому рівні за Волтцом лежать причини — індивідуальному, державному чи системному?
7. Явний чи латентний це конфлікт на цей момент?
8. Що саме стало приводом, а що — справжньою причиною?

Задача 2. Гамма і Дельта

Спільний кордон у гірській місцевості.

У прикордонних районах Гамми більшість населення — етнічна меншина, мовно й культурно пов'язана з народом Дельти.

Останніми роками в Гаммі зросли випадки дискримінації цієї меншини — протести, автономістські рухи.

Дельта офіційно заявила про «захист своїх співвітчизників за кордоном».

Дельта підтримує опозиційні групи та веде інформаційну кампанію проти Гамми.

Гамма розгорнула додаткові війська біля кордону і звинуватила Дельту у втручанні у внутрішні справи.

Питання: причини конфлікту · етнополітичні та інформаційні чинники конфліктогенності · симетричний чи асиметричний.

Задача 3. Епсилон і Зета

Суперечка щодо контролю над стратегічною морською протокою — ключовим маршрутом транспортування енергоносіїв.

Зета посиляється на історичне право на ці води, Епсилон — на міжнародне морське право.

У протоку активно інвестують міжнародні корпорації.

Великі держави зацікавлені у свободі судноплавства.

Обидві країни проводять військово-морські навчання, є інциденти між кораблями.

Міжнародні організації закликають до переговорів — поки безуспішно.

Питання: геоекономічні інтереси сторін · які зовнішні актори можуть залучитися · локальний це масштаб чи глобальний.

Побудуйте конфліктне дерево

Схема з трьох частин. Ви повинні додати один елемент і пояснити, чому саме туди.

1. КОРЕНІ — глибинні причини: історичні, етнічні, ресурсні, правові.
2. СТОВБУР — головна проблема, сформульована одним реченням.
3. ГІЛКИ — наслідки: гуманітарні, економічні, безпекові, міжнародні.
4. Окремо позначте: що з цього можна усунути переговорами, а що — ні.

Три сценарії розвитку

Для кожного сценарію: що має статися, хто діє, які наслідки за 1 рік.

1. Оптимістичний: деескалація і врегулювання.
2. Найімовірніший: збереження статус-кво з періодичними інцидентами.
3. Песимістичний: ескалація до збройного зіткнення.
4. Який один чинник здатен найсильніше зрушити ситуацію в кожному напрямі?

До наступного заняття

Здати у форматі презентації.

- Крок 1.** Оберіть будь-який реальний міжнародний конфлікт.
- Крок 2.** Складіть його «паспорт» за шістьма критеріями класифікації.
- Крок 3.** Назвіть трьох акторів і по одному ключовому інтересу кожного.
- Крок 4.** Опишіть два сценарії розвитку на наступний рік: найімовірніший і песимістичний.
- Крок 5.** Вкажіть джерела, якими користувалися (щонайменше два).